

Dieviņš tā gribēja

Laikabiedru portreti

Jānis Streičs

"Dieviņš tā gribēja," bieži atkārto katoļu prāvests Andrejs Trapučka gan priecīgākos, gan skumjākos atgādinājumos. Tā pienāktos atzīties arī man, kad šodien lielos, ka esmu sagādājis skaistu dāvanu savam aktierim Romualdam Ancānam 1. aprīlī sešdesmitajā dzimšanas dienā — galveno lomu filmā "Rudens rozēs".

Dieviņš tā gribēja. Jo vēl pirms pusotra vai diviem gadiem šīs dienas jubilārs kautrīgi interesējās, kur un kā varētu nokopēt fragmentus no filmām ar viņa piedalīšanos: raugi, tuvojoties sešdesmitā dzimšanas diena... Es sapratu varbūt pat vairāk nekā viņš pateica vārdos. Gribējās viņam atdarīt par visu labo ar kādu jauku lomu filmā vai teātra izrādē. Bet...

Nē, no viņa Daile neatteicās. Vienkārši ar aktiera darbu vairs nevarēja uzturēt ģimeni. Dieva Anna ilgus gadus bija nostrādājusi kinostudijā, kur šodien gaudo vēji, — tai mājai cits saturs. Romiķis, piedodiet, ar senām tiesībām tā viņu saukšu, ir atgriezies pie savas pirmās profesijas, kuru zēna gados apguvis Rīgā. Tā ir celtniecība. Pie reizes paliešos: manā virtuvē vēl nesen sienas apmetā viņš. Biju pārsteigts, ka aktieris to dara ar tādu pārlicību, atraisītību un vieglumu. "Zvīgs, žvāgs, gatavs," kā teiktu viņa varonis *Limuzinā*.

Es biju piemirsis, ka pirms vairāk nekā četrdesmit gadiem pats viņu atklāju celtnieku arodskolā. Ak, atmiņai! Toreiz, būdams vēl teātra fakultātes students, kopā ar draugu Andreju Miglu uzņēmēmos vadīt arodskolnieku dramatisko ansambli Strūgu ielā. Tur tad ieaudzījām sirsnīgi aizkustinošo "lāča bērnu" Romualdu vai Romiķu. Salīdzinājums ar "lāča bērnu" paspruka, atceroties Andreja diplomdarba izrādē "Parastais brīnums". Tur Burvis-blēņdaris jokodamies pārvērtā nīpru lāča mazuli par jaunekli, lemjot viņa liktenim mīlestības burvību un mokas. To gadu Romiķis būtu ideāls šīs lomas atveidotājs, taču mēs mēģinājām Kurmīti Dž. Rodari "Čipolino piedzīvojumos", gatavojos to rādīt pat Maskavā. Neatceros, kāpēc no tā nekas nesanāca. Taču es ieguvu kaut ko vērtīgu un neatsveramu nākotnei — savu aktieri.

Romiķis bija tik spilgta personība jau pusaudža gados, ka pat tad, ja mūsu ceļi nākotnē vairs nekrustotos, būtu palicis mūsu atmiņā uz ilgiem gadiem. Vispirms jau ar to, ka bija īsts spēka mitrīķis ar vareņām ķepām un kājām, kā labas sugas radījumiem pienākas. Un, galvenais, ar tādu smaidu un runu, ka ikviens nevilus sāka smaidīt viņam pretī. Pusaudža raudas nosvērtība un prātīgums mūs pārliecināja, ka viņš ir krietns puisis. Vai kā daudzus, daudzus gadus vēlāk aktiera Romualda Ancāna varonis ermoņiku spēlētājs Izidors teica mazajam Boņukam: "Uzreiz var redzēt, ka tu esi krietnu ļaužu bērns."

Es nepazīstu viņa radus, nelaimējās redzēt māmuliņu, par kuru Romualds pat tagad, kad pats jau vecaistēvs, saka ar

"Rudens rozēs" galvenajās lomās Romualds Ancāns un Akvelina Līvmane.

maigumu: "Mana māte bija gaiša." To viņš izrunā tā, ka es jūtu sevi šo gaišumu. No viņas debesu puses esam abi. Latgalei piemīt savs artistiskums, sava gaume un dzīves garša, kurā vīrišķais un sievišķais skaisti izceļ un papildina viens otru. Kā Romualda ģimenē vecāku attiecības. Māte gaiša... Ieguldiēt šajos vārdus visu dievišķo jēgu. Arī to, ko Pumpurs un Rainis bija redzējis Laimdotā. Un tad lieciet blakus varenu spēka zaru, vīru kā ozolu, Romualda tēvu, kurš nodzīvoja vairāk nekā deviņdesmit gadu. Tāds pāris kā viņa vecāki ir reta parādība un liela Dieva dāvana. Mēs ar Andreju redzējām, ka Romiķam tā bija jau pusaudža gados un turas visu mūžu. Var paslīdēt kāja, var paklupt, bet viņš ceļas, nopurinās, nokrata dubļus un atkal ir veselīgs, ar smaidu, ar darbu un atsauceību, kā vīram pienākas. Māksta ir kā mīļotā un ilgotā. Ko darīt, kad jādomā arī par citiem un dienšķo maizi? Arī uz arodskolu Romiķis aizgāja ne jau tāpēc, ka netika citur. Viņu uzņēma celtniecības tehnikumā, taču nebija kur dzīvot. Puisim apnika pīties radiem pa kājām, kaut radi bija sirsnīgi un vēlīgi. Gribējās savu vaļu. Un viņš aizgāja uz arodskolu.

Kad sākās mani darba gadi kinostudijā, kalpoju savam skolotājam Aleksandram Leimanim par asistentu un bieži meklēju jaunos aktierus. Tā aizvedu Romualdu pie Leimāna "Kolumba mazdēlu" kinomēģinājumiem. Satraukumu viņš atceras vēl šobrīd, jo Aleksandrs Leimanis prata iebiedēt jaunos ar impozanto stāju, vārdu asumu un skatu. Taču Romiķa šarms manu skolotāju atbrūvoja. Viņi stāvēja viens otram pretī un smaidīja. Pieredzes bagātais režisors vēlīgi sniedza sveicienam roku, satvēra Romiķa plaukstu un iebīcās no pārsteiguma: "Puis, tev jau nav roka, tā ir lāpsta!" Un tad viņš atkāpās, kā dara pie bildes vai zemnieks gada-tīrgū pie zirga. Redzēju ka "mana prece" iet skolotājam pie sirds. Taču Romiķi tikai nofotografēja, bet nemēģināja uz kinolentes, jo filmu pārņēma cits režisors. Tam bija cita gaume. Tā Romiķis uz brīdi no mana skata pazuda. Kad ievajadzējās jaunu simpātisku aktieri pašam, es vairs neatradu pat mājas, kurās viņš Purvciemā

bieži ciemojās. Dzirdēju, ka dien padomju armijā. Un tikai pēc gadiem Pauls Putniņš kādā sarunā pieminēja Valdmāņu Anniņas simpātisko vīru Romualdu Ancānu, kurš mācoties Latvijas Valsts konservatorijā vokālistos. Protams, steigšos sameklēt.

Operas solista karjera viņam nesanāca. Radās kaut kādi sarežģījumi ar balsi un viņš izvēlējās dramatiskā teātra mākslu. Tā sāka veidoties mūsu sadarbība. Citādi nevarēja būt, mans mūžs nebūtu pilnvērtīgs, ja es kā režisors nebūtu ieguvis tik pateicīgu materiālu kā Romualds, jo ilgus gadus sapņoju par filmu, kuru veltītu savam dzimtajam novadam. Paldies Dievam, ka nesteidzos, ka nesabojāju ne tēmu, ne biogrāfiju ar meliem par sērdienīti Latgali, ko boļševiki cēlušī saulītē.

Mūsu kopējais darbs "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" bija pirmais mēģinājums, lai uz ekrāniem sāktu parādīties Latgales ļaužu krāšņums valodas

īpatnībās, ieražās un tikumos. Gribas ticēt, ka iedrošināju citus novadus nekautrēties no savdabības, ja tā vērsta uz labo un sirsnīgo. Tiesa, daži to lietu pārprot, jo domā, ka dialekts ir smiekla objekts. Tie izgažas. Tauta jūtas aizvainota, novēršas un nepieņem.

Atceros gadījumu Rīgas Latviešu biedrībā, kad viena tautiete, gribēdama izpelnīties publikas aplausus, sāka no skatuves gvelzt ar mani latgaliešu mēlē. Un tas bija tikai kauns. Cilvēki jūtās neērti, jo jūta viņas savtīgumu. Izlokšnēs ir daudz skaistu, retu vārdu, trāpīgu teicienu, kas krietnu cilvēku runā, laikā un vietā pateikti, izraisa gaviļes. Vienalga, ventiņu vai latgaliešu mēlē. Tad ir īpaša garša un zemapziņā smaidis par to, cik krāšņi varam būt savā valodā. Tas ir tas būtiskais, ko man palīdzēja pierādīt Romualds Ancāns ar Giluču Jezupa tēlu *Limuzinā*, — viņš protot visus latviešu vārdus, izņemot "kaki". Atceraties? Kāda sirds tīrība tur nāk

ārā no traktorista iekšām. Ak Kungs, dod visām sievietēm tādu bruņinieku, kāds ir šis traktorists. Viņā mirdz latviešu dvēseles krāšņums. Ir mēģinājuši Giluču Jezupu atdarināt, lietojot teicienu dialektā, taču tas neizdodas. Tāpēc, ka valoda nav izsmiekla objekts. Smieties varam tikai par savām vājībām, tā ir sava veida grēksūdze un atzīšanās Dieva priekšā: sak, es arī tāds esmu, piedod man, ak Kungs, es smejos, jo saprotu savu vainu.

Sodien, kad *Limuzīns* jau ripo pa Latviju trešo gadu desmitu, daudziem var likties dīvaini: tāds tēls kā Giluču Jezups savā laikā bija īsta pārdrošība. Jo pēc filmas uz Maskavu lidoja sūdzības no centīgiem tautiešiem, ka es nomelnoju padomju dzīves istenību, ka rādot Latvijā pastāvošo diskrimināciju starp īstenajiem latviešiem un latgaliešiem, kurus es nolamāju par čangajiem. Es sapratu, ka doma Latgalei par veltītu filmu gaidīs vēl vairākus gadus. Bet pienāca neatkarība un atkal kopā ar jubilāru mēs sveicām to ar darbu, ko es nosaucu "atmiņas par nākotni". Tā bija "Cilvēka bērns". Filma par Latviju, kuru mums atņēma boļševiku okupācija. Jubilāra loma tajā nav liela, bet tik zīmīga, ka atsvēr dažu labu garā seriālā. Ermoņiku spēlmanis Izidors agrā rītā iet pretī Boņukam: šī epizode ir ne vien Jāņa Klīdzēja, bet visas latviešu literatūras pērle. Un, ja man izdevās to ticami atveidot uz ekrāna, tad tikai tāpēc, ka bija divi savos talantos un dvēseles skaistumā līdzvērtīgi partneri. Rēzeknes puika Andris Rudzinskis un aktieris Romualds Ancāns. Ēvalds Valters uz ekrāniem liecināja latviešu vīru gara stiprumu, bet Romualdam, es ticu, ir lemts liecināt to pašu par vīriem no Latgales debesu puses. Dieviņš tā grib. Citādi nebūtu šīs dāvanas — jaunās lomas jaunajā filmā "Rudens rozēs".

Romiķ, Dieviņš tā grib! Un, kā mācīja tava gaišā māmuliņte: esi, bērniņ, dievbijīgs! **LA**

Lieldienas! Viesi nāk? Re, kur īstie mājas

ŠAJĀ NUMURĀ LASIET:

- Kas ir telefona zvani dzīvības vērtībā?
- 1949. gada 25. marts. Tie, kurus neizsūtīja. Rozālija Gauja: "Es domāju - ja palikšu, varēšu palīdzēt..."
- Igors Vihrovs vingro un savilņo pasauli

